

Zdzisław Gębołyś

Katedra Informatyki Naukowej i Bibliologii

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Bydgoszcz, Polska

zdzislaw.gebolys@ukw.edu.pl

Cieszyńskie bibliografie terytorialne od końca wieku XIX do początku wieku XXI

Abstract

Cieszyn Territorial Bibliographies from the Turn of 19th Century to the Beginning of 21th Century

The paper will present the most important accomplishments on the field of documentation and registering of literature from Cieszyn Silesia, firstly bibliographical lists, which were prepared in 19th century to 20th century. Next I would like to describe collective (teamwork) bibliographies, Polish, Czech and German, which register literature from Cieszyn Silesia. Registration of publishing production from Cieszyn Silesia will be showed within the context of complicated and various political, economical and cultural conditions. Critical review of literature reveals the need of registering prints from Cieszyn Silesia. Polish and Czech activities in this field are will be discussed, as well as planned ones concerning a complete database of Cieszyn Silesia publishing production.

Key words: current bibliography – retrospective bibliography – database – catalogue online – Cieszyn – Cieszyn Silesia – Poland – Czech Republic – Germany – Austria.

Słowa kluczowe: bibliografia bieżąca – bibliografia retrospektywna – baza danych – katalog online – Cieszyn – Śląsk Cieszyński – Polska – Czechy – Niemcy – Austria.

Wstęp

Śląsk Cieszyński to region o długiej i złożonej historii (okresy: polski, czeski, austriacki, polsko-czeski), naznaczonej konfliktami politycznymi, wyznaniowymi (reformacja, kontrreformacja), narodowościowymi (kon-

flikty: polsko-czeski; polsko-niemiecki; czesko-niemiecki), co skłania do zadawania pytań i formułowania problemów badawczych. Ziemia cieszyńska wraz z Cieszynem stanowiła od połowy XIX w. ważny ośrodek kultury polskiej, czego wyrazem był rozwój wydawnictw, bibliotek, drukarni, szkół, a także, polskiej religijności, dzięki Kościołowi katolickiemu i ewangelickiemu¹. Rezultatem działalności twórczej, prowadzonej w różnych kierunkach i warunkach, nierzadko skrajnie niekorzystnych dla kultury polskiej (wojny, klęski żywiołowe, pozostawanie poza Polską od 1335 r.) jest bogaty treściowo i niemały ilościowo dorobek wydawniczy, odzwierciedlający wieloetniczną, wielowyznaniową i wielokulturową substancję tego miasta i regionu. Jego znaczenie, także dla współczesnych państw pretendujących do dziedzictwa Księstwa Cieszyńskiego (Polska, Czechy, Niemcy, Austria), jest nie do przecenienia. Dokładna wielkość tego dorobku nie jest jednak znana. Powodem pierwszym jest rozproszenie, częstokroć też zniszczenie wydanych książek i czasopism. Powodem drugim, nie mniej istotnym, jest brak do dnia dzisiejszego jednej kompletnej terytorialnej bibliografii cieszyńskiej obejmującej całe piśmiennictwo wydane na Śląsku Cieszyńskim oraz dotyczące regionu, czy chociażby ograniczonej do głównych języków dla niego istotnych: polskiego, czeskiego, niemieckiego. Głównym tematem tekstu jest zatem bibliografia cieszyńska jako pewien odrębny rodzaj opracowania bibliograficznego, przede wszystkim ze względu na: terytorium (ziemia cieszyńska w ujęciu podmiotowym i przedmiotowym), chronologię wydania (od bibliografii Józefa Londzina do dziś), zasięg formalno-wydawniczy (książki, czasopisma, kalendarze, druki ulotne) oraz zasięg językowy (polski, czeski, niemiecki, łaciński).

Zadaniem autora jest przedstawienie najważniejszych bibliografii rejestrujących cieszyński dorobek wydawniczy od początku XX w. aż po czasy współczesne. Pod określeniem cieszyńska bibliografia terytorialna rozumiemy w szerokim pojmowaniu tego terminu bibliografie mieszane podmiotowo-przedmiotowe, tzn. rejestrujące druki (piśmiennictwo) wydane na Śląsku Cieszyńskim oraz publikacje dotyczące tego regionu, bez względu na miejsce wydania bibliografii. Przegląd bibliografii zostanie przeprowadzony w ujęciu chronologicznym i językowym. W ramach chronologicznych rozprawy (1904-2017) wydzielone zostały terytoria odpowiadające miejscu tworzenia bibliografii (Polska, Czechosłowacja, Czechy, Niemcy, Austria). Poprzez eksplorację bibliografii, katalogowych baz danych oraz Internetu zostały zebrane podstawowe źródła bibliograficzne o zakresie ogólnym,

¹ Zob. M. Pawłowiczowa, *Książka polska i biblioteka na Śląsku Cieszyńskim w latach 1740-1920*, Katowice 1986, s. 7-19, 26-29; *Z dziejów cieszyńskich oficyn drukarskich (1806-1945)*, [tekst S. Król, M. Szelong, M. Śliż], Cieszyn 2006.

tj. te, które przynajmniej nominalnie nie ograniczają się w doborze dokumentów do jednej dziedziny wiedzy lub formy wydawniczej oraz wybrane bibliografie dziedzinowe istotne dla Śląska Cieszyńskiego.

Autor chciałby odpowiedzieć na następujące szczegółowe pytania: 1. Kiedy powstała pierwsza bibliografia cieszyńska?, 2. Jak rozwijała się bibliografia cieszyńska w poszczególnych państwach związanych historycznie z ziemią cieszyńską?, 3. Jakie czynniki miały wpływ na jej rozwój?, 4. Jak rozwój nowoczesnych technologii informacyjnych i Internetu wpłynął i wpływa na rozwój bibliografii cieszyńskiej? Do tego dochodzą pytania szczegółowe: o zasięg chronologiczny, formalno-wydawniczy i terytorialny powstałych bibliografii, o ich układ oraz liczbę zarejestrowanych pozycji bibliograficznych/rekordów. Mając na uwadze wielokulturowy charakter analizowanego obszaru uwzględniono w niniejszych rozważaniach zarówno bibliografię polską, czeską, jak i niemiecką oraz austriacką. Celem Autora jest poznanie poprzez bibliografię wkładu ziemi cieszyńskiej w dzieje kultury polskiej, czeskiej, niemieckiej, austriackiej, a nawet szerzej europejskiej. Jednocześnie zostaną określone potrzeby bieżące w zakresie rejestracji druków cieszyńskich.

Zasięgiem chronologicznym objęto bibliografie bieżące i retrospektywne wydane w Polsce, Czechosłowacji, Czechach, Austrii i Niemczech, opublikowane drukiem i w postaci bibliograficznych baz danych. Autor wykaże, jak i na ile przemiany technologiczne i polityczne wpłynęły na organizację, formę oraz założenia metodyczne cieszyńskich bibliografii terytorialnych. Postara się również dowieść, że powstanie i rozwój bibliografii i bibliograficznych baz danych o szerszym zasięgu terytorialnym (region) nie kłóci się z potrzebą tworzenia i rozwoju bibliografii terytorialnych mniejszych jednostek administracyjnych (miasto, gmina, powiat), także wydawanych drukiem. Całość rozważań przedstawi w dwóch perspektywach: historycznej, pokazującej początki bibliografii cieszyńskiej oraz językowej, obrazującej polski, czeski, niemiecki i austriacki dorobek bibliograficzny.

Do podjęcia tego tematu skłania także skromny stan badań nad piśmiennictwem cieszyńskim zebrany w formie bibliografii. Pionierem w tym zakresie był Ludwik Brożek, autor przeglądowo-syntetycznego szkicu z 1930 r., omawiającego prace nad bibliografią cieszyńską². Bilans prac nad bibliografią cieszyńską, rozumianą jako część składowa bibliografii śląskiej, przedstawił w 1946 r. Michał Ambros³. O cieszyńskich bibliografiach pisała Teresa Bątkiewicz⁴. Ważne informacje na ten temat przynoszą teksty Fran-

² Zob. L. Brożek, *O bibliografii cieszyńskiej i rzeczach pokrewnych*, „Zaranie Śląskie” 1930, R. 6, z. 1, s. 5.

³ M. Ambros, *Bibliografia śląska. Jej stan obecny i zadania na przyszłość*, Katowice 1946.

⁴ T. Bątkiewicz, *Rozwój śląskich bibliografii regionalnych ogólnych od XVIII wieku do dziś*, „Śląskie Miscellanea” 2002, t. 15, s. 118-137.

ciszka Szymiczka⁵ i Agnieszki Bajor⁶. Z. Gębołyś opublikował w 2016 r. przegląd śląskich bibliografii terytorialnych⁷. Liczne odniesienia do cieszyńskich bibliografii pojawiają się w syntetycznym tekście Wisławy Bertman i Anety Sokół o wydawnictwach ewangelickich w Polsce po 1989 r.⁸ Stan badań na temat bibliografii terytorialnej odnoszącej się również do Śląska Cieszyńskiego uzupełnia też tekst Karola Bobowskiego i Ryszarda Gładkiewicza o *Bibliografię historii Śląska*⁹.

Geneza

Rozwój bibliografii cieszyńskiej pozostaje w ścisłym związku z dziejami książki na Śląsku Cieszyńskim. Do rejestracji wydawanego tam piśmiennictwa przyczyniła się walenie sytuacja polityczna, religijna i narodowościowa na tym terytorium, w szczególności ścieranie się ze sobą polskiego, czeskiego i niemieckiego ruchu narodowego, zwłaszcza po wybuchu Wiosny Ludów w 1848 r. Przemocny wpływ na rozwój piśmiennictwa na Śląsku Cieszyńskim miały i nadal mają stosunki wyznaniowe, czego wyrazem jest silna pozycja Kościoła ewangelickiego na tej ziemi od czasów reformacji.

Nim doszło do samodzielnej rejestracji piśmiennictwa cieszyńskiego ważny krok w tym kierunku uczynili ojcowie polskiej bibliografii: Feliks Bentkowski¹⁰, Adam Jocher¹¹ i Karol Estreicher¹², którzy w swoich bibliografiach uwzględniali również cieszyńską produkcję wydawniczą. Do wzorowania się na Estreicherze i szukania u niego inspiracji przyznawał się

⁵ F. Szymiczek, *Stan i potrzeby bibliografii śląskiej*, [w:] *Pierwsza Konferencja Naukowa Komisji Bibliografii i Bibliotekoznawstwa Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego*, Wrocław 20-21 XI 1953 r. *Referaty i dyskusja*, red. A. Knot, Wrocław 1956, s. 9-27.

⁶ A. Bajor, *Bibliografie terytorialne województwa śląskiego. Wstępna charakterystyka*, „Pomagamy Sobie w Pracy” 2008, nr 3, s. 4-15.

⁷ Z. Gębołyś, *Śląskie bibliografie terytorialne na przełomie XX i XXI wieku – między tradycją a nowoczesnością (od kartotek zagadnieniowych do bibliotek cyfrowych)*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 2016, R. 71, z. 3, s. 71-84.

⁸ Zob. W. Bertman, A. Sokół, *Książka i prasa ewangelicka w Polsce po 1989 r. Zarys zagadnienia i stan badań*, „Toruńskie Studia Bibliologiczne” 2011, t. 4, nr 1, s. 105-120.

⁹ K. Bobowski, R. Gładkiewicz, K. Sanojca, *Die Bibliographie der Geschichte Schlesiens. Stand, Perspektiven und Möglichkeiten einer internationalen Zusammenarbeit*, [in:] *Bibliographien zur Geschichte Ostmitteleuropas*, hrsg. N. Kersken, R. Köhler, Marburg 1997, s. 39-42.

¹⁰ F. Bentkowski, *Historia literatury polskiej wystawiona w spisie dzieł drukiem ogłoszonych*. T. 1-2, Warszawa 1814.

¹¹ A. Jocher, *Obraz bibliograficzno-historyczny literatury i nauk w Polsce, od wprowadzenia do niej druku po rok 1830 włącznie, z pism Janockiego, Bentkowskiego, Ludwika Sobolewskiego* [i in.]. T. 2, Wilno 1842.

¹² K. Estreicher, *Bibliografia polska*. T. 1-34, Warszawa 1977-1978; K. Estreicher, *Bibliografia polska*. Cz. 4: *XIX. stulecie : lata 1881-1900*. T. 1-4, Warszawa, 1977.

ksiądz J. Londzin, któremu przysługuje miano ojca bibliografii cieszyńskiej i który, jak pisał L. Brożek: „rozpoczął nad nią mozolną pracę i dał trwałe podwaliny swym następcom”¹³. Nikt, jak pisze dalej Brożek „do tego stopnia co On nie interesował się cieszyńskim ruchem wydawniczym i nikt też tyle umiłowania nie włożył w tę tak żmudną i wiele czasu wymagającą pracę”¹⁴. Jej rezultatem jest *Bibliografia druków polskich w Księstwie Cieszyńskim od roku 1716 do roku 1904* (Cieszyn 1904), do której Londzin wydał dwa uzupełniające spisy zawierające druki opublikowane w latach 1904-1922¹⁵. Do poprzedników J. Londzina należy zaliczyć Jerzego Kotulę i Jana Karola Sembrzyckiego. Pierwszy w latach 1878-1879 zamieszczał wykazy roczne polskiego piśmiennictwa w periodyku „Slovanský Katalog Bibliografický” wydawanym w Pradze¹⁶. Książki cieszyńskie można odnaleźć również w *Krótkim przeglądzie literatury ewangelicko-polskiej Mazurów i Szlązaków od r. 1670* (Nawsi 1888) J.K. Sembrzyckiego. Pierwszy spis bibliograficzny J. Londzina, obejmujący lata 1716-1848 i rejestrujący 11 książek polskich, ukazał się w 1898 r.¹⁷ Główne jego dzieło tego rodzaju, bibliografia druków polskich, rejestrowało łącznie w trzech częściach 1680 pozycji bibliograficznych (788 + 446 + 446). W jednym szeregu ujmowało druki polskie oraz czeskie i niemieckie, o ile odnosiły się do historii i życia ludności polskiej w Księstwie Cieszyńskim. Jej przewaga nad dziełem Estreichera polegała na tym, że Londzin rejestrował pomijane przez Estreichera druki okolicznościowe (sprawozdania, księgi adresowe, przewodniki, kalendarze, odezwy, modlitewniki i katalogi). Londzin był w pełni świadomy znaczenia bibliografii. W przedmowie do wspomnianej wyżej publikacji z 1904 r. wyrażał nadzieję, że „bibliografia druków śląskich zachęci też może niejednego do baczniejszego obchodzenia się z białymi krukami naszej szczupłej literatury śląskiej”¹⁸. Bibliografia polskich druków w Księstwie Cieszyńskim była też orężem w walce o panowanie nad tym terytorium, choć to może wydawać się stwierdzeniem trudnym do udowodnienia. Londzin w broszurze *Polskość Księstwa Cieszyńskiego* pytał retorycznie autora broszury „Słonzaci”:

¹³ L. Brożek, *O bibliografii cieszyńskiej...*, s. 5.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ J. Londzin, *Uzupełnienia do «Bibliografii druków polskich w Księstwie Cieszyńskim od roku 1716 do roku 1904», jakoteż bibliografia nowszych druków aż do roku 1922*. Cz. 1: (A-O), Cieszyn 1923; tenże, *Uzupełnienia do «Bibliografii druków polskich w Księstwie Cieszyńskim od roku 1716 do roku 1904», [w:] XXVIII Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego Gimnazjum Polskiego w Cieszynie, rok szkolny 1922-1923*. Cz. 2: (P-Z), Cieszyn 1923, s. 2-37.

¹⁶ „Slovanský Katalog Bibliografický za rok ...”, v Praze [1878]-1883.

¹⁷ J. Londzin, *Kilka druków śląsko - polskich z zeszłego i pierwszej połowy bieżącego stulecia z szczególniejszym uwzględnieniem innych książek polskich używanych przez ludność polską w Księstwie Cieszyńskim*, [w:] *III. Sprawozdanie dyrekcji prywatnego gimnazjum polskiego z prawem publiczności w Cieszynie za rok szkolny 1897-98*, Cieszyn 1898, s. 3-22.

¹⁸ Tenże, *Bibliografia druków polskich...*, s. 3.

Niechże nam wyliczy, ile czeskich książek wyszło w tym czasie [XVIII-XIX w. – ZG], umyślnie dla ludności czeskiej wydanych. Znamy tylko dwa kanjonały z r. 1761 i 1829, które jednak nie są w całości czeskie, bo mieszczą także pieśni polskie¹⁹.

Pionierem czeskiego zaangażowania w śląską i cieszyńską bibliografię terytorialną był Jaroslav Ludvik Mikolaš, autor opublikowanego w 1918 r. spisu czeskiego piśmiennictwa wydanego na Śląsku w latach 1848-1918²⁰. Dopiero w 1905 r. zaczęły się ukazywać austriackie spisy bibliograficzne bieżącej literatury z terenów Śląska znajdujących się pod panowaniem austriackim i sąsiadujących z nimi obszarów wchodzących w skład państwa pruskiego. Ukazywały się w czasopiśmie „Zeitschrift für Geschichte und Kulturgeschichte Österreichisch-Schlesien”²¹. Ich autorami byli Erwin Gerber dla literatury niemieckiej i czeskiej oraz Franciszek Popiołek dla polskiej. Niemcy koncentrowali się na rejestracji piśmiennictwa z ziem śląskich należących do państwa pruskiego (niemieckiego). Okazjonalnie i wybiórczo odnotowywał piśmiennictwo cieszyńskie Heinrich Nentwig w bieżących spisach literatury z zakresu historii Śląska w czasopiśmie „Zeitschrift des Vereins für Geschichte Schlesiens” w latach 1855-1905²². Świadomy i celowy rozwój cieszyńskiej bibliografii terytorialnej polskiej i czeskiej przypadł na drugą połowę XX w.

Bibliografie polskie

Dzieła J. Londzina stały się na wiele lat wzorem wielu prac bibliograficznych powstałych po nich lub równoległe do nich. W 1905 r. w „Bibliotece Warszawskiej” ukazał się przegląd bibliograficzny bieżącej literatury naukowej o Śląsku Cieszyńskim²³. Jego autor, wybitny językoznawca Henryk Ułaszyn omówił ogółem 18 publikacji, w tym książki i rozprawy w czasopismach, koncentrując się na twórczości Londzina. W 1910 r. Jan Bystron opublikował na łamach „Zarania Śląskiego” materiały do bi-

¹⁹ Tenże, *Polskość Śląska Cieszyńskiego*, Cieszyn 1924, s. 56-57.

²⁰ J.L. Mikolaš, *Seznam českého písmennictví v Slezsku od r. 1848 až 1918*, „Věstník Matice Opavské” 1918/1919, Roč. 1, nr 24, s. 79-84.

²¹ E. Gerber, F. Popiołek, [*Literatur auf Österreichisch-Schlesien und die benachbarten Teile von Preussen-Schlesien bezüglich*], „Zeitschrift für Geschichte und Kulturgeschichte Österreichisch-Schlesien” 1905/1906-1917/1918, Jg. 1- 12/13.

²² H. Nentwig, *Literatur der Landes- und Volkskunde der Provinz Schlesien*. [Bd. 1]: *umfassend die Jahre 1900-1903*; [Bd. 2]: *umfassend die Jahre 1904-1906*, Breslau 1904-1907.

²³ H. Ułaszyn, *Z nowszej literatury o Śląsku Cieszyńskim*, „Biblioteka Warszawska” 1905, t. 1, s. 578-586.

biografii naukowej Księstwa Cieszyńskiego²⁴. W liczącym 264 pozycje spisie, sporządzonym w porządku alfabetycznym, zarejestrował wyłącznie dzieła o treści naukowej, wydane na Śląsku i odnoszące się do Śląska w trzech językach: polskim, czeskim i niemieckim. W odróżnieniu od Londzina, Bystronia, oprócz książek i gazet, rejestrował również artykuły.

W okresie międzywojennym cieszyńską bibliografię rozwijali Jan Szeruda oraz L. Brożek. J. Szeruda, duchowny ewangelicki, uczonec, opublikował w 1923 r. bibliografię literatury ewangelickiej w języku polskim, obejmując zasięgiem terytorialnym także Śląsk Cieszyński²⁵. Bibliografia liczyła 1054 pozycje (książki, dokumenty życia społecznego) ułożone w porządku alfabetycznym nazwisk i tytułów. Natomiast L. Brożek wydał wiele bibliografii szczegółowych, zwłaszcza osobowych i tematycznych²⁶. W 1934 r. wspólnie z Oskarem Michejdą opracował w formie adnotacyjnego przeglądu bibliograficznego zestawienie prasy polskiej opublikowanej na Śląsku Cieszyńskim po I wojnie światowej²⁷. Po stronie polskiej L. Brożek zarejestrował 80 tytułów, a O. Michejda po stronie czeskiej – 41. Spuścizna L. Brożka z tego okresu obejmuje również kartoteki zawierające opisy artykułów ze śląskich czasopism oraz sprawozdania z działalności cieszyńskich instytucji od połowy XIX w. do 1939 r. Ważnym przyczynkiem do terytorialnej bibliografii cieszyńskiej był *Wykaz literatury bieżącej o Śląsku* opracowywany w latach 1935-1939 pod redakcją Jacka Koraszewskiego w Bibliotece Śląskiej w Katowicach²⁸. Ogółem w 17 numerach *Wykazu...* zarejestrowano 4924 pozycje bibliograficzne obejmujące piśmiennictwo polskie i obce dotyczące Śląska, także jego cieszyńskiej części w granicach województwa śląskiego. *Wykaz...* zawiera w układzie systematycznym: książki, artykuły i ważniejsze recenzje w czasopismach i pracach zbiorowych, a także artykuły dziennikarskie o trwalszej wartości. Rejestracja piśmiennictwa na polskim Śląsku Cieszyńskim w okresie międzywojennym do lat 30. XX w. odbywała się w sposób nieskoordynowany i nieplanowy, a prace bibliograficzne były skierowane na uzupełnianie luk. Bibliografia terytorialna ograniczała się do rejestrowania piśmiennictwa o Górnym Śląsku.

Okres PRL i III RP (1945-1989-2017) jest czasem zastoju terytorialnej bibliografii cieszyńskiej, przynajmniej jeżeli patrzymy na całość te-

²⁴ J. Bystronia, *Materiały do bibliografii naukowej Księstwa Cieszyńskiego*, „Zaranie Śląskie” 1910, nr 3-4, s. 133-144.

²⁵ J. Szeruda, *Początki piśmiennictwa ewangelickiego na Śląsku Cieszyńskim*, Cieszyn 1923.

²⁶ Zob. J. Miękina-Pindur, *Ludwik Brożek - «śląski Estreicher»*. Sylwetka bibliologa, bibliofila i regionalisty, Katowice 2001, s. 35-42.

²⁷ L. Brożek, O. Michejda, *Powojenna prasa polska na Śląsku Cieszyńskim*, Katowice 1934.

²⁸ *Wykaz literatury bieżącej o Śląsku (1935-1939)*. Dodatek do Komunikatów Instytutu Śląskiego, pod red. J. Koraszewskiego, Katowice 1935-1939.

matu, na liczbę powstałych wtedy bibliografii oraz podejmowanych inicjatyw. Nie pojawiła się zwłaszcza odrębna bibliografia cieszyńska, która obejmowałaby historyczny Śląsk Cieszyński, w tym jego polską i czeską część. Na osłabienie zainteresowania bibliografią cieszyńską wpłynęło kilka czynników. Pierwszym było odejście na „wieczną wartę” „śląskiego Estreichera” L. Brożka (zm. 1976)²⁹. Pozostawił on po sobie wydaną w 1961 r. wyborową bibliografię Cieszyna w układzie działowym, liczącą 940 pozycji w trzech językach: polskim, czeskim, niemieckim (książki i artykuły z czasopism)³⁰. W 2002 r. bibliotekarz Książnicy Cieszyńskiej Małgorzata Szelong opublikowała bibliografię książki cieszyńskiej za lata 1990-2001³¹, obejmującą druki wydane w historycznych granicach Śląska Cieszyńskiego. Bibliografia rejestruje bez ograniczeń językowych ogółem 1379 pozycji uporządkowanych w układzie działowym. W spisie uwzględniona została literatura naukowa i popularnonaukowa, w ograniczonym wyborze czasopisma (tylko mające indywidualne tytuły, których jedyną zawartość stanowią prace autorskie lub materiały konferencyjne), literatura ludowa (tylko w odniesieniu do utworów literackich). Bibliografia jest kontynuowana w formie bazy danych.

Na miano „Estreichera cieszyńskiej bibliografii zaolziańskiej” zasłużył bezwzględnie Stanisław Zahradnik z Trzyńca. W swoim dorobku ma kilkanaście mniejszych i większych bibliografii dotyczących tego obszaru, ale najważniejszym jego osiągnięciem są materiały na temat dorobku twórczego Polaków z Zaolzia za lata 1919-2004³². Mimo pewnych metodycznych niedociągnięć i niedoskonałości jest to pierwsza i jedyna jak dotąd tak obszerna bibliografia z tego regionu, tym cenniejsza, iż w szerokim zakresie uwzględniająca literaturę okolicznościową, tj. kroniki, pamiętniki, kalendarze, sprawozdania, śpiewniki, modlitewniki, podręczniki, programy teatralne, a także dokumenty niepublikowane. Bibliografia S. Zahradnika rejestruje ogółem ok. 3100 pozycji w układzie działowo-formalnym.

Drugą okolicznością spowalniającą rozwój terytorialnej bibliografii cieszyńskiej jest systematyczne wydawanie bibliografii śląskiej, obejmującej swym zasięgiem także Śląsk Cieszyński. Większym problemem są jednak okresowe reformy administracji terenowej, co pewien czas dezorganizujące prace bibliograficzne (także w zakresie metody doboru). „Bibliografia Śląska”, obejmująca Śląsk w historycznych granicach,

²⁹ K. Wojtek, *Ślady użytkowania książek w księgozbiorze Ludwika Brożka*, „Bibliotheca Nostra” 2011, nr 3, s. 22-24.

³⁰ L. Brożek, *Materiały do bibliografii Cieszyna*, „Pamiętnik Cieszyński” 1961, t. 1, s. 118-157.

³¹ M. Szelong, *Bibliografia książki cieszyńskiej 1990-2001*, Cieszyn 2002, s. X.

³² S. Zahradnik, *Materiały do bibliografii dorobku twórczego Polaków na Zaolziu 1919-2004*, Opole 2007.

rejestrująca zatem również publikacje z terenu Śląska Zaolziańskiego, funkcjonowała mimo różnych opóźnień i zawirowań organizacyjnych do 2011 r., także po przeprowadzeniu w 1975 r. reformy administracyjnej, która stanowi punkt zwrotny w rozwoju cieszyńskich bibliografii terytorialnych³³. Zaczęto wtedy opracowywać bibliografie bieżące i retrospektywne w granicach nowych województw (bielskie, opolskie, wałbrzyskie, jeleniogórskie, częstochowskie, zielonogórskie), nie zawsze pokrywających się z historycznymi granicami Śląska. Wyjątkiem była właśnie „Bibliografia Śląska”, która nie bacząc na zmianę podziału administracyjnego kraju uwzględniała cały czas piśmiennictwo wydawane na obszarze historycznego Śląska, w tym jego cieszyńskiej części³⁴. W latach 1975-1989 miało miejsce *de facto* dublowanie prac bibliograficznych w odniesieniu do Śląska Cieszyńskiego, ponieważ oprócz „Bibliografii Śląskiej” tworzonej przez Bibliotekę Śląską w Katowicach, cieszyńskie piśmiennictwo było rejestrowane także przez Książnicę Beskidzką w Bielsku-Białej. Biblioteka bielska, pełniąc funkcję wojewódzkiej biblioteki publicznej dla województwa bielskiego, rejestrowała od 1985 do 2004 r. cieszyńska w bieżącej bibliografii województwa bielskiego³⁵ (także artykuły z prasy codziennej). Kolejnym punktem zwrotnym w rozwoju cieszyńskiej bibliografii terytorialnej była następna reforma administracyjna z 1999 r.³⁶ Od tego momentu bibliografia bielska zawęziła swój zasięg terytorialny do granic powiatu bielskiego³⁷.

Biblioteka Śląska zdecydowała, że „Bibliografia Śląska” obejmująca zakres historyczny Śląsk będzie kontynuowana jedynie do rocznika 1989, a następnie powstanie bibliografia retrospektywna za lata 1990-1998, która – jak przewidywano – miała obejmować wyłącznie województwo katowickie. Natomiast od rocznika 1999 przygotowywana jest „Bibliografia Województwa Śląskiego”, w której rejestrowane jest podmiotowo-przedmiotowe piśmiennictwo publikowane na terenie nowo utworzonego województwa śląskiego, obejmującego ziemie śląskie i małopolskie, ale również powiaty cieszyński i bielski należące do Śląska Cieszyńskiego³⁸. BWS jest wydawana od 2003 r. w wersji drukowanej (rocznik) i w elektronicznej (spisy kwartalne)³⁹.

³³ T. Bątkiewicz, *Rozwój śląskich bibliografii...*, s. 128-131.

³⁴ Tamże.

³⁵ *Bibliografia województwa bielskiego za lata [1979-1998]*, [oprac. O. Czarnecka, Z. Bożek, J. Juchniewicz], Bielsko-Biała 1985-2004.

³⁶ A. Bajor, *Bibliografie terytorialne...*, s. 9.

³⁷ *Bibliografia Bielska-Białej i powiatu bielskiego za lata 1999-2008*, Bielsko-Biała 2004-2008.

³⁸ A. Bajor, *Bibliografie terytorialne...*, s. 6.

³⁹ „Bibliografia Województwa Śląskiego” 2003-.

Bibliografie dziedzinowe polskie

Bibliografie ogólne

Najważniejszą z naukowego punktu widzenia, także dla badań cieszyńskich, grupę bibliografii stanowią opracowania dziedzinowe, zwłaszcza *stricte* historyczne. Wprawdzie piśmiennictwo cieszyńskie jest w nich rozproszone po różnych działach, ale tę niedogodność równoważy jakość bibliografii (wyborowy dobór materiałów) oraz indeksy zawierające „cieszyńskie” odsyłacze. Do tej grupy zaliczymy w pierwszej kolejności, z uwagi na zasięg i znaczenie, *Bibliografię historii Śląska...* (BHŚ)⁴⁰, uwzględniającą także Śląsk Cieszyński. BHŚ ukazuje się w wersji drukowanej od 1954 r. Śląsk Cieszyński uwzględnia oczywiście również w dużym wyborze *Bibliografia historii polskiej* wydawana przez Instytut Historii PAN od 1955 r.⁴¹ Sporo cennych odesłań i materiałów na temat Cieszyna i Śląska Cieszyńskiego znajdzie badacz literatury w ogólnych bibliografiach literackich. Najwcześniejszą z nich jest *Literatura polska...* Gabriela Korbuta⁴², rejestrująca i omawiająca w ujęciu chronologicznym teksty literackie (także z dziedzin pokrewnych) do wybuchu I wojny światowej. Pierwotnie kontynuacją dzieła Korbuta, *de facto* samodzielny opracowaniem, stała się seria *Bibliografia Literatury Polskiej „Nowy Korbut”*⁴³, w 18 tomach podzielonych na kilka podserii chronologicznych i autorskich. Jako „Śląski Korbut” ukazała się *Bibliografia piśmiennictwa polskiego na Śląsku XVII i XVIII w.* (Wrocław 1980) Jana Zaremby, obejmująca również druki dotyczące Śląska Cieszyńskiego oraz twórczość osób związanych z tym regionem. Wskazówki bibliograficzne do współczesnego życia literackiego na Śląsku Cieszyńskim można odnaleźć w „Polskiej Bibliografii Literackiej”, wydawanej jako rocznik od 1954 r.

Ziemia cieszyńska jest największym w Polsce skupiskiem ludności wyznania ewangelickiego. Znany i doceniany jest wkład ewangelików cieszyńskich w zachowanie polskiej kultury, i szerzej polskiej świadomości narodowej na tym terenie, czego potwierdzeniem jest ich niemały dorobek twórczy o charakterze religijnym i świeckim. Dzięki bibliografiom Sembrzyckiego i Szerudy został on udokumentowany już przed 1945 r. Po II wojnie światowej rejestracji piśmiennictwa ewangelickiego

⁴⁰ *Bibliografia historii Śląska za lata...*, Wrocław 1954-2016.

⁴¹ *Bibliografia historii polskiej za rok...*, Kraków 1955-2016.

⁴² G. Korbut, *Literatura polska od początków do powstania styczniowego. Książka podręczna informacyjna dla studiujących naukowo dzieje rozwoju piśmiennictwa polskiego*. T. 1-4, Warszawa 1917-1931.

⁴³ *Bibliografia Literatury Polskiej „Nowy Korbut”*. T. 1-18, Wrocław, Warszawa 1963-2015.

podjęli się kolejno: Władysław Chojnacki, Tadeusz Zieliński i A. Sokół. Bibliografia druków ewangelickich W. Chojnackiego jest opracowaniem pierwszoplanowym ze względu na liczbę zarejestrowanych pozycji (2755), zasięg chronologiczny (1530-1939), zakres (literatura religijna, popularnonaukowa i piękna), zasięg formalno-wydawniczy oraz zawartość (druki zwarte i ciągłe, kalendarze)⁴⁴. T. Zieliński w czterech oddzielnych wykazach zarejestrował piśmiennictwo ewangelickie z lat 1900-1960⁴⁵, 1961-1990⁴⁶, 1991-2000⁴⁷ i 2001-2010⁴⁸. Uszeregował je w porządku chronologicznym według dat wydania. A. Sokół do swej publikacji o polskiej książce ewangelickiej dołączyła obszerną (1568 pozycji) bibliografię tych druków za lata 1989-2015⁴⁹. Spis uporządkowała według wydawców oraz indywidualnych inicjatorów druku. Rejestracja czasopism protestanckich jest zasługą pięciu autorów: Jarosława Kłaczkowa, Jana Szturca, Antoniego Gładysza, Marii Przyweckiej-Sameckiej i Jana Reitera oraz S. Zahradnika. J. Kłaczkow w monografii o protestanckich wydawnictwach prasowych zarejestrował w porządku alfabetycznym 356 tytułów czasopism, opublikowanych w latach 1800-1950 r.⁵⁰ J. Szturc sporządził wykaz polskich czasopism protestanckich z lat 1945-1988⁵¹, natomiast A. Gładysz opublikował spis prasy polskiej drukowanej w Cieszynie w latach 1848-1980⁵². M. Przywecka-Samecka z J. Reiterem wydali bibliografię polskich czasopism śląskich do roku 1939⁵³. S. Zahradnik w rozprawie o czasopiśmiennictwie polskim w Czechosłowacji opublikował zestawienie czasopism ewangelickich wydawa-

⁴⁴ W. Chojnacki, *Bibliografia polskich druków ewangelickich ziem zachodnich i północnych 1530-1939*, Warszawa 1966.

⁴⁵ T. Zieliński, *Polska bibliografia protestancka. Część 1: lata 1900-1960*, „Studia i Dokumenty Ekumeniczne” 1997, t. 13, nr 1, s. 143-184.

⁴⁶ Tenże, *Polska bibliografia protestancka. Część 2: lata 1961-1990*, „Studia i Dokumenty Ekumeniczne” 1998, t. 14, nr 1, s. 153-194.

⁴⁷ Tenże, *Polska bibliografia protestancka – druki zwarte. Materiały za lata 1991-2000*, „Studia i Dokumenty Ekumeniczne” 2001, t. 17, nr 2, s. 159-182.

⁴⁸ Tenże, *Polska protestancka bibliografia naukowa. Druki zwarte. Materiały za lata 2001-2010*, „Studia i Dokumenty Ekumeniczne” 2011, t. 27, nr 1-2, s. 300-325.

⁴⁹ A. Sokół, *Bibliografia książki ewangelickiej 1989-2013*, [w:] też, *Polska książka ewangelicka po 1989 roku*, Katowice 2016, s. 288-295.

⁵⁰ J. Kłaczkow, *Czasopiśmiennictwo protestanckie w Polsce w latach 1918-1939*, Toruń 2003; tenże, *Protestanckie wydawnictwa prasowe na ziemiach polskich w XIX i pierwszej połowie XX wieku*, Toruń 2008.

⁵¹ J. Szturc, *Polskie czasopisma protestanckie w latach 1945-1988*, „Studia i Dokumenty Ekumeniczne” 1994, t. 10, nr 2, s. 149-167.

⁵² A. Gładysz, *Prasa polska na Śląsku Cieszyńskim, tłoczona w drukarniach cieszyńskich w latach 1848-1980. Materiały do bibliografii*, [w:] *Z dziejów cieszyńskiego drukarstwa. Praca zbiorowa*, pod red. A. Gładysza, Bielsko-Biała 1982, s. 108-119.

⁵³ M. Przywecka-Samecka, J. Reiter, *Bibliografia polskich czasopism śląskich (do 1939 roku)*, Wrocław 1960.

nych po wojnie na Zaolziu⁵⁴. Wciąż jednak aktualny pozostaje postulat Jana Brody⁵⁵ w odniesieniu do dokumentowania literatury ewangelickiej, powtórzony przez W. Bertman i A. Sokół, głoszący, że konieczne jest „[...] opracowanie pełnej bibliografii prac [...] aby zaoszczędzić czasu wszystkim badaczom odnośnych zagadnień na poszukiwanie materiałów”⁵⁶.

W nurt bibliografii cieszyńskiej wpisują się również opracowania szczegółowe. Należy do nich bieżąca bibliografia publicystyki historycznej ogłaszanej na łamach prasy Śląska Cieszyńskiego⁵⁷. Niezmiernie ważnym i cennym opracowaniem jest bibliografia kalendarzy wydanych w języku polskim poza granicami Rzeczypospolitej w latach 1716-1985. Przygotował ją W. Chojnacki z synem Wojciechem⁵⁸. Osobny, obszerny rozdział w tej bibliografii zajmuje zestawienie kalendarzy opublikowanych na Śląsku Cieszyńskim w latach 1857-1985. Cennym uzupełnieniem samodzielnych spisów bibliograficznych są przeglądy piśmiennictwa. Zapoczątkował je J.K. Sembrzycki, kontynuował J. Szeruda omówieniem piśmiennictwa ewangelickiego na Śląsku Cieszyńskim⁵⁹. Ze względu na zwięzłość, trafność i syntetyczność do dziś zwracają uwagę i budzą uznanie przeglądy bibliograficzne J. Zaremby⁶⁰. Klasykami tego „gatunku” są również *Dzieje piśmiennictwa śląskiego* (1946, 1965) Wincentego Ogrodzińskiego⁶¹ oraz próba syntezy piśmiennictwa polskiego na Śląsku w podziale na epoki literackie, autorstwa Pawła Musioła⁶² (bibliografia – 310 pozycji). O taką próbę w odniesieniu do literatury czeskiego Śląska Cieszyńskiego pokusili się Polak Edmund Rosner⁶³ oraz czeski badacz Libor Martinek⁶⁴.

⁵⁴ S. Zahradnik, *Czasopiśmiennictwo w języku polskim na terenach Czechosłowacji w latach 1848-1938*, Opole 1989.

⁵⁵ Zob. J. Broda, *Badania i potrzeby polskiej literatury ewangelickiej na Śląsku Cieszyńskim*, „Kalendarz Ewangelicki” 1974, s. 182-186.

⁵⁶ Tamże. Zob. też W. Bertman, A. Sokół, *Książka i prasa ewangelicka...*, s. 118.

⁵⁷ S. Król, *Bibliografia publicystyki historycznej na łamach prasy Śląska Cieszyńskiego za rok 1996*, red. M. Szelong, Cieszyn 2000; tenże, *Bibliografia publicystyki historycznej na łamach prasy Śląska Cieszyńskiego za lata 1997-1999*, red. M. Szelong, tamże 2002.

⁵⁸ W. Chojnacki, W. Chojnacki, *Bibliografia kalendarzy wydanych w języku polskim poza granicami Polski od roku 1716 (Mazury, Śląsk Górny i Dolny oraz Śląsk Cieszyński)*, Wrocław 1986.

⁵⁹ J. Szeruda, dz. cyt.

⁶⁰ J. Zaremby, *Piśmiennictwo ewangelickie na Śląsku (do roku 1800)*, [w:] *Udział ewangelików śląskich w polskim życiu kulturalnym*, Warszawa 1974, s. 26-72; tenże, *Polska literatura na Śląsku*. Cz. 1, Katowice 1971.

⁶¹ Cieszyn 1946; do druku przygotowali L. Brożek i Z. Hierowski, Katowice 1965.

⁶² P. Musioł, *Piśmiennictwo polskie na Śląsku do początków XIX wieku*, [red. nauk. H. Borek], Opole 1970.

⁶³ E. Rosner, *Literatura polska z czeskiego Śląska. Rozprawy, szkice, wspomnienia*, Cieszyn 1995.

⁶⁴ L. Martinek, *Życie literackie na Zaolziu 1920-1989. Wybrane zagadnienia*, Kielce 2008.

Bibliografie czeskie

W okresie międzywojennym ukazały się w Czechosłowacji tylko dwa spisy bibliograficzne obejmujące literaturę śląską i cieszyńską. Był to wykaz Václava Dědiny z 1925⁶⁵ oraz spis Zdenka Bára z 1935 r.⁶⁶ Bezpośrednio po II wojnie światowej „Slezský Sborník” i jego środowisko kontynuowało tworzenie bibliografii śląskich, zawierających również materiały z czeskiej części ziemi cieszyńskiej. W latach 1945-1950 Viktor Ficek publikował tam bieżącą bibliografię śląską⁶⁷. Najważniejszą jednak pracą, powstałą w Czechosłowacji w latach 50. XX w., była trzypięciotomowa *Bibliografie polských silesiak*, przygotowana przez zespół w składzie: Andělín Grobelný, Milan Kudělka i Alois Sivek, wydana w Opawie w latach 1952-1954. Liczy ona ogółem ok. 9000 pozycji, uszeregowanych według działów UKD. Mimo pewnych niedoskonałości warsztatowych (brak autopsji), ma wartość naukową z uwagi na zasięgi: terytorialny (głównie Śląsk Cieszyński oraz Polska i Czechosłowacja), formalno-wydawniczy (książki, czasopisma), formalno-piśmienniczy (dzieła, artykuły, fragmenty dzieł, recenzje) oraz chronologiczny (XVI-XX w.), a także ze względu na dobór materiału (prace samoistne i niesamoistne wydawniczo). W latach 70. XX w. A. Grobelný rejestrował w czasopiśmie „Tešínsko” bieżącą literaturę o Śląsku Cieszyńskim⁶⁸. W 1973 r. w księdze jubileuszowej wydanej z okazji 50. rocznicy nadania Czeskiemu Cieszynowi praw miejskich Arnošt Mazur zamieścił bibliografię miasta obejmującą ok. 700 pozycji zestawionych w układzie działowym⁶⁹.

Przejęcie od okazjonalnej do systematycznej i bieżącej rejestracji piśmiennictwa wydawanego na obszarze Śląska czeskiego, w tym na czeskiej części ziemi cieszyńskiej, nastąpiło w Czechosłowacji w 1958 r. W latach 1959-60 w Olomuńcu ukazały się dwa roczniki bibliografii „Olomoucký Kraj v Roce [...] Soudpis publikací a článků”. Jej kontynuacją była bibliografia „Severomoravský Kraj v Roce [...] Soudpis publikací a článků”, wydawana w latach 1972-1991. W związku ze zmianą nazwy regionu, uległ zmianie jej zasięg terytorialny, jednocześnie zachowanie zostały ramy formalne bibliografii (książki i artykuły). W latach 1958-1970 publikowano ją w jednym tomie, a od roku 1991 w oddzielnych zeszytach odpowiadających powiatom (w języku czeskim: okres), w tym „cieszyńskim”: Frydek-Místek (Frýdek-Mí-

⁶⁵ V. Dědina, *Literatura o Slezsku*, „Vlastivědný Sborník Slezský” 1925, č. 1, s. 308-318.

⁶⁶ Z. Bár, *Bibliografie literatury Slezské a o Slezsku*, „Slezský Sborník” 1936, R. 1 (41), s. 116-120.

⁶⁷ V. Ficek, B. Sobotík, *Rejstřík Slezského sborníku dříve Věstníku Matice opavské*. Roč. 1-50, Praha 1954.

⁶⁸ A. Grobelný, *Polská literatura o Slezsku a Ostravsku. Bibliografický soupis*, Opava 1957.

⁶⁹ A. Mazur, *Bibliografie města Tešína*, [in:] *Český Těšín 50 let městem*, Ostrava 1973, s. 355-390.

stek)⁷⁰, Karwina (Karviná)⁷¹, Ostrawa miasto (Ostrava)⁷². Bibliografię w tym kształcie wydawała w latach 1959-1960 Biblioteka Uniwersytecka w Ołomuńcu (Univerzitní knihovna v Olomouci), następnie w latach 1972-1991 Biblioteka Naukowa w Ołomuńcu (Státní vědecká knihovna v Olomouci). W latach 1991-2000 ukazywała się jako samodzielne wydawnictwo dla poszczególnych powiatów. W 2000 r. biblioteka w Ołomuńcu zaprzestała jej publikacji. Odtąd pieczę nad śląską bibliografią bieżącą przejęła Morawsko-Śląska Biblioteka Naukowa w Ostrawie (Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě), wydając ją jako serię pod nazwą Moravskoslezský Kraj [...] Souběžná Regionální Bibliografie (w latach 2001-2008 ukazało się osiem tomów). Zasięgiem terytorialnym objęła również wyżej wymienione cieszyńskie powiaty. Jej waga dla cieszyńskich badań jest tym większa, iż ma zakres ogólny i nieograniczony zasięg językowy. Nowe rozwiązania organizacyjne w zakresie bibliografii zostały wymuszone przez zmiany polityczno-administracyjne, tj. rozpad Czechosłowacji w 1993 r. i powstanie Republiki Czeskiej. W 2000 r. został wprowadzony nowy podział administracyjny Czech. Terytorium czeskiego Śląska zostało podzielone na kraj ołomuniecki (jego śląską częścią są powiaty Jeseník i Šumperk) i kraj morawsko-śląski (śląskie powiaty: Frydek-Místek, Karwina i Ostrawa). W rezultacie tych zmian bieżąca bibliografia terytorialna dla kraju morawsko-śląskiego jest tworzona na bazie katalogu komputerowego biblioteki w Ostrawie. Prawdopodobnie nie będzie już publikowana tradycyjnie, a opisy będą rejestrowane w bazie danych⁷³.

Od lat 70. XX w. zaczęły powstawać w Czechosłowacji retrospektywne bibliografie śląskie. Współwydawcami opracowań wychodzących od 1974 r. jako seria wydawnicza Bibliografie a Prameny k Vývoji Moravy była Morawska Biblioteka Regionalna w Brnie (Moravská zemská knihovna v Brně) – Biblioteka Uniwersytecka w Ostrawie (Univerzitní knihovna), Biblioteka Naukowa w Ołomuńcu oraz powiatowe i miejskie muzea i archiwa (Archiv Města Brna, Musejní Spolek). W tym cyklu ukazały się bibliografie dla Śląska i Moraw (1994)⁷⁴ oraz Opawy (1999)⁷⁵. W 2003 r. opublikowano bibliografię retrospektywną powiatu Karwina⁷⁶, wydaną przez muzeum w Brnie (Muzejní a vlastivědná společnost v Brně) i Morawsko-Śląską Bibliotekę Naukową w Ostrawie. Obejmuje 8000 jednostek bibliograficznych (dru-

⁷⁰ „Okres Frýdek-Místek v Roce [...] Soudis publikací a článků” 1991-2000.

⁷¹ „Okres Karviná v Roce [...] Soudis publikací a článků” 1992-2000.

⁷² I. Planá, A. Kovářová, *Město Ostrava v roce 1991. Soudis publikací a článků*, Olomouc 1992.

⁷³ Informacja uzyskana od Kateřiny Siskovej z oddziału bibliograficznego Morawsko-Śląskiej Biblioteki Naukowej w Ostrawie 21 IV 2016.

⁷⁴ J. Kubiček, M. Nádvořníková, *Bibliografie k vývoji Moravy a Slezska. Literatura z let 1801-1993*, Brno 1994.

⁷⁵ J. Indrová, J. Koplík, *Bibliografie okresu Opava*, Olomouc-Brno-Opava 1999.

⁷⁶ M. Kubečková [i in.], *Bibliografie okresu Karviná*, Brno-Ostrava 2003.

ki zwarte oraz artykuły w czasopismach i pracach zbiorowych) w języku polskim i czeskim, uszeregowanych według UKD. W 2011 r. ukazała się w dwóch częściach bibliografia miasta Ostrawy rejestrująca piśmiennictwo samoistne i niesamoistne wydawniczo za lata 1901-2010⁷⁷. Godzi się też wspomnieć o bibliografii zawartości czasopisma „Tešinsko”, której część pierwsza objęła lata 1976-1985⁷⁸, a druga – lata 1985-2006⁷⁹.

Bibliografie niemieckie

Śląsk Cieszyński do 1945 r. stanowił margines śląskoznawczych zainteresowań bibliografów i badaczy niemieckich w porównaniu ze studiami nad Dolnym i Górnym Śląskiem, tj. ziemiami należącymi do państwa niemieckiego. Przynależność tego regionu do ziem śląskich skłoniła jednak do uwzględniania go również w niemieckich bibliografiach. Tak się właśnie stało w serii *Schlesische Bibliographie*, pierwszej bibliografii bieżącej obejmującej całość Śląska. Jej wydawaniem zajmowała się w latach 1927-1944 Komisja Historyczna Śląska (*Historische Kommission für Schlesien*), z siedzibą we Wrocławiu. Ukazało się ogółem siedem tomów serii opracowanych przez różnych autorów. Obejmowały literaturę z różnych dziedzin wiedzy, przede wszystkim z zakresu nauk humanistycznych i społecznych. Bibliografia zawierała wprawdzie głównie materiały z terenów Górnego i Dolnego Śląska, ale w każdym tomie znajdowały się (nieliczne) cieszyńszczyzna.

Po II wojnie światowej śląskoznawcze prace bibliograficzne były kontynuowane w Marburgu, w Instytucie Herdera do Badań Historycznych nad Europą Środkowo-Wschodnią – Instytucie Wspólnoty Leibniza (*Herder-Institut für historische Ostmitteleuropaforschung – Institut der Leibniz-Gemeinschaft*), dokąd przeniosła się wspomniana Komisja. Po wojnie głównym twórcą *Schlesische Bibliographie* był Herbert Rister, który przygotował do druku i wydał w latach 1961-1989 ogółem 21 tomów tej bibliografii, obejmującej swym zasięgiem chronologicznym lata 1928-1985⁸⁰. W myśl założeń metodycznych bibliografia miała dążyć do kompletności i swoim zakresem ujmować całokształt wiedzy o Śląsku. Dlatego został w niej uwzględniony również Śląsk „austriacki”, mieszczący w sobie m.in. ziemię cieszyńską⁸¹. Po śmierci H. Ristera (1985) nastąpił kilkuletni zastój w niemieckich pracach bibliograficznych dotyczących Śląska. Na początku lat 90. XX w. Instytut Herdera nawiązał współpracę

⁷⁷ J. Kubiček, B. Przybylová, *Bibliografie okresu Ostrava-město*. Č. 1-2, Ostrava 2011.

⁷⁸ J. Veselská, *Bibliografie časopisu Těšinsko 1975-1984*, Frýdek-Místek 1985.

⁷⁹ G. Chromcová, M. Holoušková, *Bibliografie časopisu Těšinsko 1985-2006*, Český Těšín 2007.

⁸⁰ M. Pawlak, K. Sanojca, *Karol Maleczyński i Herbert Rister – twórcy dwóch powojennych bibliografii historii Śląska*, [w:] *Bibliografi@. Historia, teoria, praktyka*, red. J. Franke, J. Woźniak-Kasperek, Warszawa 2016, s. 49-57.

⁸¹ T. Bątkiewicz, *Rozwój śląskich bibliografii...*, s. 121-122.

w zakresie tworzenia i wydawania bibliografii historii Śląska z Uniwersytetem Wrocławskim i z Muzeum Ziemi Śląskiej w Opawie (Slezské zemské muzeum v Opavě). Jej efektem są wydawane od 1992 r. kolejne tomy bieżącej *Bibliografii historii Śląska*, obecnie pod redakcją Petera Garbersa i Karola Sanojcy⁸². Zawartość wydawnictwa jest implementowana do bibliograficznej bazy danych na temat historii Europy Środkowo-Wschodniej (Bibliographieportal zur Geschichte Ostmitteleuropas). Baza prezentuje literaturę naukową zebraną dzięki współpracy Instytutu Herdera z partnerami z krajów tej części Europy⁸³. Poszukiwania bibliograficzne mogą być prowadzone w całej bazie lub w jednej z jej części odpowiadającej terytorium państwa (np. Polska) lub regionu (np. Śląsk). Teksty dotyczące dziejów Śląska Cieszyńskiego liczą 2048 pozycji bibliograficznych.

Wyjątkowym opracowaniem bibliograficznym poświęconym m.in. najnowszej historii Śląska jest bibliografia niemiecko-polskich stosunków w przeszłości i teraźniejszości za lata 1900-1998, powstała jako rezultat ścisłej współpracy pomiędzy Niemieckim Instytutem Polskim (Deutsches Polen-Institut) w Darmstadt a Biblioteką Uniwersytecką w Toruniu. Składają się na nią cztery tomy dokumentujące relacje niemiecko-polskie w takich dziedzinach jak: polityka, kultura, religia, prasa, książka, nauka, oświata, sztuki piękne, muzyka, teatr, radio i film⁸⁴. Bibliografia zawiera m.in. 235 pozycji dotyczących Śląska Cieszyńskiego oraz 96 na temat Cieszyna⁸⁵.

Bibliografie austriackie

Austriaccy badacze zajmujący się w szczególności dziejami Śląska pod panowaniem Habsburgów muszą przede wszystkim polegać na polskich, czeskich i niemieckich bibliografiach, ponieważ dorobek austriacki w tym względzie jest niewielki. Piśmiennictwo śląskie na bieżąco było rejestrowane tylko w periodyku „Österreichische Historische Bibliografie” (ÖHB), wydawanym przez Instytut Historyczny Uniwersytetu w Klagenfurcie (Institut für Geschichte an der Universität Klagenfurt)⁸⁶. ÖHB zawiera całą

⁸² Zob. M. Pawlak, K. Sanojca, «Przelamując fale» – międzynarodowa polsko-czesko-niemiecka „Bibliografia Historii Śląska”. *Dwadzieścia lat doświadczeń w tworzeniu wspólnego wydawnictwa i warsztatu informatycznego*, [w:] *Bibliografi@: źródła, standardy i zasoby. Praca zbiorowa*, pod red. J. Franke, Warszawa 2013, s. 131-140; Z. Gębołyś, *Bibliografia Historii Śląska*, „Przegląd Biblioteczny” 2009, z. 1, s. 162-163.

⁸³ *Bibliographieportal zur Geschichte Ostmitteleuropas*, [online] <https://www.herder-institut.de/servicebereiche/bibliographieportal.html> [dostęp 03.06.2017].

⁸⁴ *Deutsch-polnische Beziehungen in Geschichte und Gegenwart. Bibliographie 1900-1998*. Bd. 1-4, hrsg. A. Lawaty, W. Mincer unter Mitwirkung von A. Domańska, Wiesbaden 2000.

⁸⁵ Zob tamże. Bd. 4, s. 690

⁸⁶ Österreichische Historische Bibliographie (ÖHB), [online] <http://oehb.aau.at/> [dostęp 10.02.2018].

produkcję wydawniczą w obszarze nauk humanistycznych, ale w zasadzie powstała i wydana w Austrii od 1945 r. Odstępstwo od tej reguły uczyniono w latach 1995-1999 rejestrując w wydanym w 2006 r. tomie ÖHB tylko wybrane zagraniczne *austriaca*⁸⁷. ÖHB jest publikowana w formie drukowanej jako rocznik. Pierwszy tom dla rocznika 1965 ukazał się w 1967 r., pierwszy rocznik wspierany przez specjalne oprogramowanie pojawił się w druku w 1979 i obejmował rocznik 1977⁸⁸. ÖHB jest dostępna również w formie online. Bibliograficzna baza danych obejmuje ponad 223 000 rekordów. Roczny przyrost bibliografii to ok. 6000 tytułów⁸⁹. Dowód na słabą obecność problematyki śląskiej dało przeszukanie bazy danych poprzez słowo kluczowe Schlesien. Wyszukiwanie proste wykazuje 254 publikacje śląskie, jeżeli użyjemy maski: Schlesi* daje to rezultat 345 rekordów⁹⁰. We wspomnianym wcześniej tomie, rejestrującym zagraniczne *austriaca* spośród ok. 12 000 tytułów w nim opisanych, tylko 27 dotyczy historii Śląska⁹¹.

Bibliografie cieszyńskie w Internecie

Bibliografia w postaci bazy danych staje się wręcz standardem, częścią składową warsztatu bibliograficznego, także w odniesieniu do bibliografii cieszyńskich. Daleko jeszcze do jednej, uniwersalnej, wolnej od ograniczeń językowych i chronologicznych bazy danych, tworzonej ponad podziałami administracyjnymi (regionalnymi, państwowymi), prawnymi (własność intelektualna) i finansowymi. Coraz łatwiej jest już jednak odnaleźć cieszyńską w Internecie, w jednej z kilku typów baz danych. Zważywszy na zasięg terytorialny i użyteczność da się wśród nich wyodrębnić trzy najważniejsze kategorie: cieszyńskie, śląskie i dziedzinowe bazy danych.

Do pierwszej grupy zaliczymy te bazy danych, które rejestrują materiały bibliograficzne ze Śląska Cieszyńskiego i dotyczące tego regionu. Cztery bazy tego rodzaju powstają w Książnicy Cieszyńskiej⁹². Najważniejszą jest *Bibliografia książki cieszyńskiej*, będąca prawie wierną kopią drukowane-

⁸⁷ *Österreichische Historische Bibliographie. Ausländische Austria 1995-1999. Auswahlbibliographie*, bearb. von M. Jauernig unter Mitwirkung von T. Valentinitich und U. Hödl, Graz 2006.

⁸⁸ M. Jauernig, B. Loitsch, *Die Österreichische Historische Bibliographie vom Karteikasten zur Online-Datenbank*, [in:] «Und wenn schon, dann Bischof oder Abt». *Im Gedenken an Günther Hödl (1941-2005)*, hrsg. Ch. Domenig u.a., Klagenfurt 2006, s. 189-190.

⁸⁹ Österreichische Historische Bibliographie (ÖHB) [online] <http://oehb.aau.at/> [dostęp 10.02.2018].

⁹⁰ Suche in der ÖHB-Datenbank, [online] <http://oehb.aau.at/oehbquery/> [dostęp 10.02.2018].

⁹¹ E. Janus, *Schlesien als Problem der österreichischen Historiographie und Bibliographie*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 2016, R. 71, z. 3, s. 45-62.

⁹² *Bibliografie online*, [online] <http://katalogi.kc-cieszyn.pl/index.php/online,264> [dostęp 03.06.2017].

go spisu bibliograficznego zamieszczonego w książce pod identycznym tytułem⁹³, wzbogaconego w stosunku do wersji drukowanej o 40 pozycji – stan bazy 2152 rekordy⁹⁴. Kolejna baza (1231 rekordów) rejestruje publikacje dotyczące zbiorów i działalności Książnicy Cieszyńskiej od jej założenia w 1994 r.⁹⁵ Trzecia zawiera opisy artykułów o tematyce historycznej opublikowanych w latach 1996-1999 w prasie lokalnej ukazującej się w polskiej części Śląska Cieszyńskiego, w prasie polskiej wydawanej na Zaolziu oraz artykuły w języku polskim z zaolziańskich czasopism polsko-czeskich (4949 pozycji)⁹⁶. Czwartym komponentem cieszyńskich baz danych jest *Bibliografia zawartości Kalendarza Cieszyńskiego* za lata 1985-2017 (2009 pozycji)⁹⁷. Bazy zostały opracowane w programie MAKWWW, przygotowanym przez Bibliotekę Narodową w Warszawie. Wyszukiwanie w nich (proste i zaawansowane) odbywa się poprzez system indeksów. Nie są w zasadzie rozbudowywane, poza bazami publicystyki historycznej i „Kalendarza Cieszyńskiego”⁹⁸. Ofertę bibliograficzną Książnicy dopełnia osiem katalogów dostępnych w trybie online: książek (35 702 rekordy), książek z kolekcji zabytkowych (37 202), czasopism (3864), starych druków (23 673), dokumentów życia społecznego (1002), ikonografii (2155), kartografii (586), rękopisów (2585)⁹⁹. Jednoczesne przeszukiwanie wszystkich baz danych i katalogów Książnicy umożliwia multiwyszukiwarka działająca w programie FIDKAR, obejmująca także zbiory kilku innych cieszyńskich bibliotek historycznych¹⁰⁰.

W czeskiej części Śląska Cieszyńskiego bibliografia śląska jest tworzona w Dziale Bibliografii Morawsko-Śląskiej Biblioteki Naukowej w Ostrawie. Składają się na nią cztery oddzielne retrospektywne bazy danych obejmujące poszczególne powiaty (Frydek Mistek, Karwina, Nowy Jiczyn – Nový Jičín, miasto Ostrawa), których nie można przeszukiwać jednocześnie¹⁰¹. Bazy są

⁹³ M. Szelong, dz. cyt.

⁹⁴ *Bibliografia książki cieszyńskiej 1990-2001*, [online] <http://katalogi.kc-cieszyn.pl/index.php/online,371,10> [dostęp 03.06.2017].

⁹⁵ *Bibliografia Książnicy Cieszyńskiej*, [online] <http://katalogi.kc-cieszyn.pl/index.php/online,375,12> [dostęp 03.06.2017].

⁹⁶ *Bibliografia publicystyki historycznej na łamach prasy Śląska Cieszyńskiego za lata 1996-1999*, [online] <http://katalogi.kc-cieszyn.pl/index.php/online,373,9> [dostęp 03.06.2017]. Wydana także drukiem, zob. S. Król, dz. cyt.

⁹⁷ *Bibliografia zawartości Kalendarza Cieszyńskiego*, [online] <http://katalogi.kc-cieszyn.pl/index.php/online,372,8> [dostęp 03.06.2017]. Część materiału opublikowano drukiem: A. Kawulok, *Bibliografia zawartości „Kalendarza Cieszyńskiego” za lata 1985-2000*, red. M. Szelong, Cieszyn 2000.

⁹⁸ *Bibliografia zawartości Kalendarza Cieszyńskiego...*

⁹⁹ *Katalogi*, [online] <http://katalogi.kc-cieszyn.pl/index.php> [dostęp 03.06.2017].

¹⁰⁰ *Multiwyszukiwarka on-line*, [online] <http://katalogi.kc-cieszyn.pl/index.php/content,6214/> [dostęp 03.06.2017].

¹⁰¹ D. Sklenářov, *Bazy Morawsko-Śląskiej Biblioteki Naukowej w Ostrawie*, [online] <http://www.svkos.cz/pl/e-zrodla/clanek/bazy-morawsko-slaskiej-biblioteki-naukowej-w-ostrawie/> [dostęp 03.06.2017].

tworzone w programie Aleph. Książki i artykuły mogą być wyszukiwane albo w trybie prostym, albo złożonym, według pól wyszukiwawczych. Bieżące cieszyńskie nabytki ostrawskiej biblioteki są rejestrowane w katalogu ogólnym, dostępnym w trybie online (zaprzestano publikowania wersji drukowanej).

Piśmiennictwo cieszyńskie jest także rejestrowane w bibliografiach śląskich, obejmujących swym zasięgiem terytorialnym w całości lub w części ziemie historycznego Śląska. Centrum tych prac stanowi Biblioteka Śląska w Katowicach, która wydaje w wersji drukowanej (od 1963 r.) i elektronicznej rocznik „Bibliografia Śląska”¹⁰² oraz „Bibliografię Województwa Śląskiego”¹⁰³; obie bazy są tworzone w programie PROLIB. Wyszukiwanie w nich jest możliwe w trybie prostym lub złożonym poprzez formalne i rzeczowe kryteria wyszukiwawcze, bądź za pomocą indeksu rzeczowego. Można je przeszukiwać jednocześnie poprzez multiwyszukiwarkę¹⁰⁴. Odnalezienie druków „cieszyńskich” jest jednak utrudnione z uwagi na brak indeksu geograficznego.

Wśród dziedzinowych polskich baz danych na pierwszym miejscu należy postawić *Bibliografię historii Śląska*¹⁰⁵, która zawiera materiał z lat 1990-2015. Według stanu na 24 V 2017 r. liczyła 89 544 rekordy, w tym 3126 dotyczących Śląska Cieszyńskiego oraz 1424 dotyczące Cieszyna. Do tego należałoby jeszcze dodać prace dotyczące poszczególnych miejscowości. BHŚ tworzona jest w programie SOWA. Wyszukiwanie rekordów odbywa się w trybie prostym lub złożonym poprzez indeksy bądź kryteria wyszukiwawcze.

Do tej grupy należy również *Bibliografia historii Polskiej*¹⁰⁶ współtworzona przez IH PAN i IPN w Warszawie. Baza pozwala na wyszukiwanie danych z roczników 1980-2011. Jej mankamentem jest jednak ubogi interfejs wyszukiwawczy. Wyszukiwanie może być prowadzone poprzez autora, słowo z tytułu lub słowo kluczowe. Można je zawęzić do wybranego działu lub roku publikacji, co oznacza, że nie można wyszukać informacji dotyczących Śląska Cieszyńskiego.

Cieszyniana literackie z lat 1989-2002 są dostępne w bazie „Polska Bibliografia Literacka”¹⁰⁷, tworzonej przez IBL PAN. Wyszukiwanie w niej

¹⁰² Bibliografia Śląska (BS), [online] https://opacwww.bs.katowice.pl/cgi-bin/wspd.cgi.sh/wo2_search.p?ID1=EMKHLIEKRPJGJOLNJKHGEDCBIDHGL&ln=JP [dostęp 03.06.2017].

¹⁰³ Bibliografia Woj. Śląskiego (BWS), [online] https://opacwww.bs.katowice.pl/cgi-bin/wspd.cgi.sh/wo2_search.p?ID1=EMKHLIGRPGJOLNJKHGEDCBICQOL&ln=JP [dostęp 03.06.2017].

¹⁰⁴ Bibliografia regionalna, [online] https://opacwww.bs.katowice.pl/cgi-bin/wspd.cgi.sh/wo2_search.p?ID1=EMNEJFJGRPGJOLNJKHGEDCBICQML&ln=JP [dostęp 03.06.2017].

¹⁰⁵ Bibliografia Historii Śląska, [online] <http://zhs.hist.uni.wroc.pl/> [dostęp 03.06.2017].

¹⁰⁶ Bibliografia Historii Polskiej, [online] <http://www.bibliografia.ipn.gov.pl/bhp/katalog-online/8338,Katalog.html> [dostęp 03.06.2017].

¹⁰⁷ Polska Bibliografia Literacka, [online] <http://pbl.ibl.poznan.pl/dostep/> [dostęp 03.06.2017].

jest możliwe poprzez tytuł publikacji, indeks nazwisk lub indeks rzeczowy, jednak dotarcie do cieszyńskich publikacji jest utrudnione z uwagi na brak indeksu geograficznego.

W odrębnych bazach danych rejestrują piśmiennictwo historyczne Czesi, Austriacy i Niemcy. W cieszyńskich badaniach przydatna jest *Bibliografie dějin Českých zemí*, która rejestruje ok. 300 000 rekordów od roku 1990. Tworzona w programie Verbis BDČZ umożliwia wyszukiwanie w trybie prostym lub złożonym poprzez pola wyszukiwawcze, dodatkowo filtrowane poprzez rok lub język publikacji¹⁰⁸. W bazie „Österreichische Historische Bibliografie” rejestrowane są publikacje wydane w Austrii, zarówno samoistne, jak i niesamoistne wydawniczo¹⁰⁹. Niemieckich baz historycznych tego typu jest kilka, w tym baza rocznika „Historische Bibliographie”¹¹⁰ i Lit-DB (Literaturdokumentation zur Geschichte Ostmitteleuropa) Instytutu Herdera¹¹¹. Warto przeglądać również Verbundkatalog östliches Europa¹¹² rejestrujący ponad milion tytułów (październik 2015) z ponad 30 bibliotek w Niemczech, Polsce i Czechach.

Wnioski i postulaty

Rok 1989 symbolizuje nowy etap jakościowy w rozwoju bibliografii cieszyńskich. Nadal opracowywane są w bibliotekach „papierowe” kartoteki zagadnieniowe, ale do tworzenia bibliografii zostały wprężnięte nowoczesne technologie informacyjne. Standardem staje się bibliografia terytorialna w formie bazy danych, dostępna w Internecie w trybie online, co wiąże się ze stosowaniem zintegrowanego systemu komputerowego, którego jednym z modułów jest bibliografia. Coraz częściej bibliografie cieszyńskie trafiają do kolekcji bibliotek cyfrowych. Racjonalizację prac bibliograficznych ułatwiają coraz lepsze programy pozwalające na równoczesne przeszukiwanie wielu baz danych oraz wprowadzanie informacji (protokół Z39.50; MARC 21, słowa kluczowe). Automatyzacja procesów bibliograficznych coraz częściej prowadzi do zaprzestania tradycyjnego wydawania bibliografii. Zazwyczaj wersja drukowana powstaje jako bibliografia retrospektywna, a elektroniczna jako bieżąca. Na organizację, formę oraz założenia cieszyńskich bibliografii mają znaczący wpływ zmiany polityczne oraz reformy ad-

¹⁰⁸ Bibliografie dějin Českých zemí, [online] <http://biblio.hiu.cas.cz/> [dostęp 03.06.2017].

¹⁰⁹ Österreichische Historische Bibliographie, [online] <http://oehb.aau.at/oehbquery/> [dostęp 03.06.2017].

¹¹⁰ Historische Bibliographie Online, [online] <http://historische-bibliographie.degruyter.com/> [dostęp 03.06.2017].

¹¹¹ Lit-DB, [online] <http://www.litdok.de/cgi-bin/litdok> [dostęp 03.06.2017].

¹¹² Verbundkatalog östliches Europa, [online] <http://katalog.martin-opitz-bibliothek.de/voe/> [dostęp 03.06.2017].

ministracyjne (Polska, Czechy). Niestety, prowadzi to niekiedy do zakłóceń organizacyjno-finansowych. Niedobłą konsekwencją jest naruszenie spójności geograficznej i historycznej bibliografii cieszyńskiej poprzez łączenie ze sobą terytoriów śląskich (cieszyńskich) z nieśląskimi (nie-cieszyńskimi)¹¹³.

Nie ma jednego modelu organizacyjnego bibliografii cieszyńskiej. Bibliografie są efektem prac zespołowych prowadzonych pod patronatem bibliotek, większe – bibliografie regionalne powstają we współpracy kilku instytucji. Bibliografie cieszyńskie są „zawieszane” pomiędzy przeszłością a teraźniejszością. Widoczne jest stopniowe wzmożenie prac nad bibliografiami bieżącymi, jednocześnie w nieregularnych przedziałach czasu powstają opracowania retrospektywne, które powoli likwidują liczne „białe plamy” na mapie cieszyńskiej bibliografii terytorialnej. Po II wojnie światowej pozycję lidera w zakresie organizacji prac nad cieszyńskimi bibliografiami terytorialnymi utrzymuje nadal Polska. Rejestracją piśmiennictwa cieszyńskiego w sposób systematyczny zajmują się również Czesi. Niemiecki i austriacki udział w tworzeniu bibliografii cieszyńskich jest bardzo skromny, a jeśli już to wpisany w projekty o bardzo szerokim zakresie i zasięgu, jak baza danych Europy Środkowo-Wschodniej.

Na koniec kilka postulatów badawczych. Bibliografia cieszyńska ma jednak przyszłość. Potrzeba dalszego tworzenia tego typu źródeł informacji wydaje się poza dyskusją, podobnie jak tworzenie bibliografii w formie elektronicznej. Kwestią wymagającą dalszego dopracowania jest organizacja oraz metodyka prac bibliograficznych. Do problemów nie do końca rozwiązanych należą: dobór materiałów oraz dublowanie prac. Dopracowania wymagają zasady metodyczne. Krokiem we właściwym kierunku jest również standaryzacja formalnej i treściowej charakterystyki dokumentów. „Białych plam” na mapie cieszyńskiej bibliografii terytorialnej jest jeszcze sporo, zwłaszcza w przypadku małych miejscowości niedysponujących odpowiednim personelem, warunkami organizacyjnymi i finansowymi dla tworzenia bibliografii. Droga do kompletnej retrospektywnej bibliografii cieszyńskiej, zwłaszcza mieszczącej w sobie piśmiennicze dziedzictwo polskie, czeskie i niemieckie, jest jeszcze daleka, ale zrobiono wiele w kierunku urzeczywistnienia tego pomysłu.

Bibliografia

- Ambros M., *Bibliografia śląska. Jej stan obecny i zadania na przyszłość*, Katowice 1946.
Bajor A., *Bibliografie terytorialne województwa śląskiego. Wstępna charakterystyka*, „Pomagamy sobie w pracy” 2008, nr 3, s. 4-15.
Bár Z., *Bibliografie literatury Slezské a o Slezsku*, „Slezský Sborník” 1936, R. 1 (41), s. 116-120.

¹¹³ J. Sadowska, *Polska bibliografia regionalna z perspektywy półwiecza*, „Przegląd Biblioteczny” 2011, z. 4, s. 449-465.

Bątkiewicz T., *Rozwój śląskich bibliografii regionalnych ogólnych od XVIII wieku do dziś*, „Śląskie Miscellanea” 2002, t. 15, s. 118-137.

Bentkowski F., *Historia literatury polskiej wystawiona w spisie dzieł drukiem ogłoszonych*. T. 1-2, Warszawa 1814.

Bertman W., Sokół A., *Książka i prasa ewangelicka w Polsce po 1989 r. Zarys zagadnienia i stan badań*, „Toruńskie Studia Bibliologiczne” 2011, t. 4, nr 1, s. 105-120.

Bibliografia Bielska-Białej i powiatu bielskiego za lata 1999-2008, Bielsko-Biała 2004-2008.

Bibliografia historii polskiej za rok..., Kraków 1955-2016.

Bibliografia historii Śląska za lata..., Wrocław 1954-2016.

Bibliografia książki cieszyńskiej 1990-2001, [online] <http://katalogi.kc-cieszyn.pl/index.php/online,371,10> [dostęp 03.06.2017].

Bibliografia Książnicy Cieszyńskiej, [online] <http://katalogi.kc-cieszyn.pl/index.php/online,375,12> [dostęp 03.06.2017].

Bibliografia Literatury Polskiej „Nowy Korbut”. T. 1-18, Wrocław, Warszawa 1963-2015.

Bibliografia publicystyki historycznej na łamach prasy Śląska Cieszyńskiego za lata 1996-1999, [online] <http://katalogi.kc-cieszyn.pl/index.php/online,373,9> [dostęp 03.06.2017].

Bibliografia województwa bielskiego za lata [1979-1998], [oprac. O. Czarnecka, Z. Bożek, J. Juchniewicz], Bielsko-Biała 1985-2004.

„Bibliografia Województwa Śląskiego” 2003-.

Bibliografia zawartości Kalendarza Cieszyńskiego, [online] <http://katalogi.kc-cieszyn.pl/index.php/online,372,8> [dostęp 03.06.2017].

Bibliografie online, [online] <http://katalogi.kc-cieszyn.pl/index.php/online,264> [dostęp 03.06.2017].

Bibliographieportal zur Geschichte Ostmitteleuropas, [online] <https://www.herder-institut.de/servicebereiche/bibliographieportal.html> [dostęp 03.06.2017].

Bobowski K., Gładkiewicz R., Sanojca K., *Die Bibliographie der Geschichte Schlesiens. Stand, Perspektiven und Möglichkeiten einer internationalen Zusammenarbeit*, [in:] *Bibliographien zur Geschichte Ostmitteleuropas*, hrsg. N. Kersken, R. Köhler, Marburg 1997, s. 39-42.

Broda J., *Badania i potrzeby polskiej literatury ewangelickiej na Śląsku Cieszyńskim*, „Kalendarz Ewangelicki” 1974, s. 182-186.

Brożek L., *Materiały do bibliografii Cieszyna*, „Pamiętnik Cieszyński” 1961, t. 1, s. 118-157.

Brożek L., *O bibliografii cieszyńskiej i rzeczach pokrewnych*, „Zaranie Śląskie” 1930, R. 6, z. 1, s. 4-8.

Brożek L., Michejda O., *Powojenna prasa polska na Śląsku Cieszyńskim*, Katowice 1934.

Bystron J., *Materiały do bibliografii naukowej Księstwa Cieszyńskiego*, „Zaranie Śląskie” 1910, R. 3, nr 3-4, s. 133-144.

Chojnacki W., *Bibliografia polskich druków ewangelickich ziem zachodnich i północnych 1530-1939*, Warszawa 1966.

Chojnacki W., Chojnacki W., *Bibliografia kalendarzy wydanych w języku polskim poza granicami Polski od roku 1716 (Mazury, Śląsk Górny i Dolny oraz Śląsk Cieszyński)*, Wrocław 1986.

Chromcová G., Holoušková M., *Bibliografie časopisu Těšínsko 1985-2006*, Český Těšín 2007.

- Dědina V., *Literatura o Slezku*, „Vlastivědný Sborník Slezský” 1925, č. 1, s. 308-318.
Deutsch-polnische Beziehungen in Geschichte und Gegenwart. Bibliographie 1900-1998.
Bd. 1-4, hrsg. A. Lawaty, W. Mincer unter Mitwirkung von A. Domańska, Wiesbaden 2000.
- Estreicher K., *Bibliografia polska*. T. 1-34, Warszawa 1977-1978.
- Estreicher K., *Bibliografia polska*. Cz. 4: *XIX. stulecia : lata 1881-1900*. T. 1-4, Warszawa, 1977.
- Ficek V., Sobotík B, *Rejstřík Slezského sborníku dříve Věstníku Matice opavské*. Roč. 1-50, Praha 1954.
- Gerber E., Popiołek F., [*Literatur auf Österreichisch-Schlesien und die benachbarten Teile von Preussen-Schlesien bezüglich*], „Zeitschrift für Geschichte und Kulturgeschichte Österreichisch-Schlesien” 1905/1906-1917/1918, Jg. 1- 12/13.
- Gębołyś Z., *Bibliografia Historii Śląska*, „Przegląd Biblioteczny” 2009, z. 1, s. 162-163.
- Gębołyś Z., *Śląskie bibliografie terytorialne na przełomie XX i XXI wieku – między tradycją a nowoczesnością (od kartotek zagadnieniowych do bibliotek cyfrowych)*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 2016, R. 71, z. 3, s. 21-38.
- Gładysz A., *Prasa polska na Śląsku Cieszyńskim, tłoczona w drukarniach cieszyńskich w latach 1848-1980. Materiały do bibliografii*, [w:] *Z dziejów cieszyńskiego drukarstwa. Praca zbiorowa*, pod red. A. Gładysza, Bielsko-Biała 1982, s. 108-119.
- Grobelný A., *Polská literatura o Slezsku a Ostravsku. Bibliografický soupis*, Opava 1957.
- Grobelný A., Kudělka M., Sivek A., *Bibliografie polských silesiak*. [T. 1-3], Opava 1952-1954.
- Indrová J., Koplík J., *Bibliografie okresu Opava, Olomouc-Brno-Opava* 1999.
- Janus E., *Schlesien als Problem der österreichischen Historiographie und Bibliographie*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 2016, R. 71, z. 3, s. 45-62.
- Jauernig M., Loitsch B., *Die Österreichische Historische Bibliographie vom Karteikasten zur Online-Datenbank*, [in:] «Und wenn schon, dann Bischof oder Abt». *Im Gedenken an Günther Hödl (1941-2005)*, hrsg. C. Domenig u.a., Klagenfurt 2006, s. 189-190.
- Jocher A., *Obraz bibliograficzno-historyczny literatury i nauk w Polsce, od wprowadzenia do niej druku po rok po rok 1830 włącznie, z pism Janockiego, Bentkowskiego, Ludwika Sobolewskiego* [i in.]. T. 2, Wilno 1842.
- Katalogi*, [online] <http://katalogi.kc-cieszyn.pl/index.php> [dostęp 03.06.2017].
- Kawulok A., *Bibliografia zawartości „Kalendarza Cieszyńskiego” za lata 1985-2000*, red. M. Szelong, Cieszyn 2000.
- Kłaczek J., *Czasopiśmiennictwo protestanckie w Polsce w latach 1918-1939*, Toruń 2003.
- Kłaczek J., *Protestanckie wydawnictwa prasowe na ziemiach polskich w XIX i pierwszej połowie XX wieku*, Toruń 2008.
- Korbut G., *Literatura polska od początków do powstania styczniowego. Książka podręczna informacyjna dla studiujących naukowo dzieje rozwoju piśmiennictwa polskiego*. T. 1-4, Warszawa 1917-1931.
- Król S., *Bibliografia publicystyki historycznej na łamach prasy Śląska Cieszyńskiego za rok 1996*, red. M. Szelong, Cieszyn 2000.
- Król S., *Bibliografia publicystyki historycznej na łamach prasy Śląska Cieszyńskiego za lata 1997-1999*, red. M. Szelong, Cieszyn 2002.
- Kubečková M. [i in.], *Bibliografie okresu Karviná*, Brno-Ostrava 2003.
- Kubiček J., Nádvořníková M., *Bibliografie k vývoji Moravy a Slezska. Literatura z let 1801-1993*, Brno 1994.

- Kubiček J., Przybylová B., *Bibliografie okresu Ostrava-město*. Č. 1-2, Ostrava 2011.
- Londzin J., *Bibliografia druków polskich w Księstwie Cieszyńskim od roku 1716 do roku 1904*, Cieszyn 1904.
- Londzin J., *Kilka druków śląsko - polskich z zeszłego i pierwszej połowy bieżącego stulecia z szczególniejszym uwzględnieniem innych książek polskich używanych przez ludność polską w Księstwie Cieszyńskim*, [w:] *III. Sprawozdanie dyrekcji prywatnego gimnazjum polskiego z prawem publiczności w Cieszynie za rok szkolny 1897-98*, Cieszyn 1898, s. 3-22.
- Londzin J., *Polskość Śląska Cieszyńskiego*, Cieszyn 1924.
- Londzin J., *Uzupełnienia do «Bibliografii druków polskich w Księstwie Cieszyńskim od roku 1716 do roku 1904», jakoteż bibliografia nowszych druków aż do roku 1922*. Cz. 1: (A-O), Cieszyn 1923.
- Londzin J., *Uzupełnienia do «Bibliografii druków polskich w Księstwie Cieszyńskim od roku 1716 do roku 1904», [w:] XXVIII Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego Gimnazjum Polskiego w Cieszynie, rok szkolny 1922-1923*. Cz. 2: (P-Ž), Cieszyn 1923, s. 2-37.
- Martinek L., *Życie literackie na Zaolziu 1920-1989. Wybrane zagadnienia*, Kielce 2008.
- Mazur A., *Bibliografie města Tešina*, [in:] *Český Těšín 50 let městem*, Ostrava 1973, s. 355-390.
- Miękina-Pindur J., *Ludwik Brożek - «śląski Estreicher». Sylwetka bibliologa, bibliofila i regionalisty*, Katowice 2001.
- Mikolaš J.L., *Seznam českého písmennictví v Slezsku od r. 1848 až 1918*, „Moravsko-Slezský Sborník” 1918/1919, Roč. 1, nr 24, s. 79-84.
- Musioł P., *Piśmiennictwo polskie na Śląsku do początków XIX wieku*, [red. nauk. H. Borek], Opole 1970.
- Nentwig H., *Literatur der Landes- und Volkskunde der Provinz Schlesien*. [Bd. 1]: *umfassend die Jahre 1900-1903*; [Bd. 2]: *umfassend die Jahre 1904-1906*, Breslau 1904-1907.
- Österreichische Historische Bibliographie. Ausländische Austria 1995-1999. Auswahlbibliographie*, bearb. von M. Jauernig unter Mitwirkung von T. Valentinitzsch und U. Hödl, Graz 2006.
- Ogrodziński W., *Dzieje piśmiennictwa śląskiego*, Cieszyn 1946; do druku przygotowali L. Brożek i Z. Hierowski, Katowice 1965.
- „Okres Frýdek-Místek v Roce [...] Soupis publikací a článků” 1991-2000.
- „Okres Karviná v Roce [...] Soupis publikací a článků” 1992-2000.
- „Olomoucký Kraj v Roce [...] Soupis publikací a článků” 1958-1960.
- Österreichische Historische Bibliographie (ÖHB), [online] <http://oehb.aau.at/> [dostęp 10.02.2018].
- Österreichische Historische Bibliographie. Ausländische Austria 1995-1999. Auswahlbibliographie*, bearb. von M. Jauernig unter Mitwirkung von T. Valentinitzsch und U. Hödl, Graz 2006.
- Pawlak M., Sanojca K., *Karol Maleczyński i Herbert Rister – twórcy dwóch powojennych bibliografii historii Śląska*, [w:] *Bibliografi@. Historia, teoria, praktyka*, red. J. Franke, J. Woźniak-Kasperek, Warszawa 2016, s. 49-57.
- Pawlak M., Sanojca K., *«Przelamując fale» – międzynarodowa polsko-czesko-niemiecka „Bibliografia Historii Śląska”. Dwadzieścia lat doświadczeń w tworzeniu wspólnego wydawnictwa i warsztatu informatycznego*, [w:] *Bibliografi@: źródła, standardy i zasoby. Praca zbiorowa*, pod red. J. Franke, Warszawa 2013, s. 131-140.
- Pawłowiczowa M., *Książka polska i biblioteka na Śląsku Cieszyńskim w latach 1740-1920*, Katowice 1986.

Planá I., Kovářová A., *Město Ostrava v roce 1991. Soupis publikací a článků*, Olomouc 1992.

Przywecka-Samecka M., Reiter J., *Bibliografia polskich czasopism śląskich (do 1939 roku)*, Wrocław 1960.

Rosner E., *Literatura polska z czeskiego Śląska. Rozprawy, szkice, wspomnienia*, Cieszyn 1995.

Sadowska J., *Polska bibliografia regionalna z perspektywy półwiecza*, „Przegląd Biblioteczny” 2011, z. 4, s. 449-465.

Schlesische Bibliographie, Breslau 1927-1944; Marburg-Lahn 1953-.

Sembrzycki J.K., *Krótki przegląd literatury ewangelicko-polskiej Mazurów i Szlązków od r. 1670*, Nawsi 1888.

Sklenářov D., *Bazy Morawsko-Śląskiej Biblioteki Naukowej w Ostrawie*, [online] <http://www.svkos.cz/pl/e-zrodla/clanek/bazy-morawsko-slaskiej-biblioteki-naukowej-w-ostrawie/> [dostęp 03.06.2017].

Sokół A., *Polska książka ewangelicka po 1989 roku*, Katowice 2016.

Szelong M., *Bibliografia książki cieszyńskiej 1990-2001*, Cieszyn 2002.

Szeruda J., *Początki piśmiennictwa ewangelickiego na Śląsku Cieszyńskim*, Cieszyn 1923.

Szurek J., *Polskie czasopisma protestanckie w latach 1945-1988*, „Studia i Dokumenty Ekumeniczne” 1994, t. 10, nr 2, s. 149-167.

Szymiczek F., *Stan i potrzeby bibliografii śląskiej*, [w:] *Pierwsza Konferencja Naukowa Komisji Bibliografii i Bibliotekoznawstwa Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego, Wrocław 20-21 XI 1953 r. Referaty i dyskusja*, red. A. Knot, Wrocław 1956, s. 9-27.

Ułaszyn H., *Z nowszej literatury o Śląsku Cieszyńskim*, „Biblioteka Warszawska” 1905, t. 1, s. 578-586.

Veselská J., *Bibliografie časopisu Těšínsko 1975-1984*, Frýdek-Místek 1985.

Wojtek K., *Ślady użytkowania książek w księgozbiornie Ludwika Brożka*, „Bibliotheca Nostra” 2011, nr 3, s. 22-30.

Wykaz literatury bieżącej o Śląsku (1935-1939). Dodatek do Komunikatów Instytutu Śląskiego, pod red. J. Koraszewskiego, Katowice 1935-1939.

Z dziejów cieszyńskich oficyn drukarskich (1806-1945), [tekst S. Król, M. Szelong, M. Śliż], Cieszyn 2006.

Zahradnik S., *Czasopiśmiennictwo w języku polskim na terenach Czechosłowacji w latach 1848-1938*, Opole 1989.

Zahradnik S., *Materiały do bibliografii dorobku twórczego Polaków na Zaolziu 1919-2004*, Opole 2007.

Zaremba J., *Bibliografia piśmiennictwa polskiego na Śląsku XVII i XVIII w.*, Wrocław 1980.

Zaremba J., *Piśmiennictwo ewangelickie na Śląsku (do roku 1800)*, [w:] *Udział ewangelików śląskich w polskim życiu kulturalnym*, Warszawa 1974, s. 26-72.

Zaremba J., *Polska literatura na Śląsku. Cz. 1*, Katowice 1971.

Zieliński T., *Polska bibliografia protestancka. Część 1: lata 1900-1960*, „Studia i Dokumenty Ekumeniczne” 1997, t. 13, nr 1, s. 143-184.

Zieliński T., *Polska bibliografia protestancka. Część 2: lata 1961-1990*, „Studia i Dokumenty Ekumeniczne” 1998, t. 14, nr 1, s. 153-194.

Zieliński T., *Polska bibliografia protestancka – druki zwarte. Materiały za lata 1991-2000*, „Studia i Dokumenty Ekumeniczne” 2001, t. 17, nr 2, s. 159-182.

Zieliński T., *Polska protestancka bibliografia naukowa. Druki zwarte. Materiały za lata 2001-2010*, „Studia i Dokumenty Ekumeniczne” 2011, t. 27, nr 1-2, s. 300-325.